

POSVETOVANJA

Jasna Fischer

MEDNARODNO ZNANSTVENO POSVETOVANJE ZAČETKI SOCIALISTIČNEGA TISKA NA BALKANU 20. IN 21. DECEMBRA 1971 V BEOGRADU

Inštitut za zgodovino delavskega gibanja Srbije in Jugoslovanski inštitut za novinarstvo sta priredila ob 100-letnici začetka izhajanja prvega srbskega socialističnega časnika Radenik — ustanovil ga je Svetozar Marković, izhajal je od konca aprila 1871 pa do konca maja 1872 v Beogradu — mednarodno znanstveno posvetovanje o začetkih socialističnega tiska na Balkanu. Udeležencev z referati je bilo 36. Trije izmed njih so obravnavali pojav Markovičevega Radenika z različnih zornih kotov. Dragić Kačarević je analiziral program tega lista. V svojem referatu Program Radenika, Vragolana, Jednakosti i Javnosti najranjih srpskih listova je obenem razjasnil problem obstoja programa Radenika. Ker je prva številka Radenika danes ohranjena le še v štirih izvodih, so se pojavljala v literaturi različna mnenja in so nekateri raziskovalci trdili, da ga list sploh ni objavil. Katarina Trifunović je obdelala ekonomske koncepcije Radenika, Mihailo Bjelica pa njegovo finansiranje.

Ker je nemogoče v kratki infomaciji podati glavne ugotovitve vseh referatov, naj zadostuje ta, da jih je mogoče razvrstiti v dve skupini. Nekateri avtorji so prikazali posamezne socialistične liste ali skupine le-teh časovno in krajevno omejeno. Živomir Spasić je analiziral glasilo Svetozarja Markovića v Kragujevcu Javnost 1873—1874, Ivan Kovačević list Narodna volja v Smederevu 1875—1876, Miroslav Nikolić niško Budućnost 1915, Ibrahim Karabegović in Ilija Hadžibegović Glas slobode 1909—1919, Orde Ivanoski Rabotnički vestnik 1909 ter Revolucijo in Političesko svobodo, Novica Rakočević Radničke novine 1909—1914, Vera Pilić novosadsko Zastavo v prvem obdobju njenega izhajanja ter Roza Stančić Borbo 1882—1883, medtem ko je Vlado Oštrić obdelal delavski in socialistični tisk v Severni Hrvatski v obdobju 1869—1889, Dinko Foretić v Dalmaciji, Istri in na Reki do leta 1919, Milorad Vukomanović v Srbiji 1900—1901, Šandor Mesaroš v Vojvodini 1890—1918, Manol Pandevski v Makedoniji v obdobju mladoturške uprave 1908—1912, Ljubica Simaković-Jakovljević in R. Aničić v Podrinju ter Hasan Kaleshi začetke socialističnega tiska v Turčiji.

V drugo skupino uvrščam referate, ki problemsko obravnavajo posamezna vprašanja. Miroslava Despot je orisala odmeve pariške komune v sodobnem hrvaškem tisku, Branka R. Pribić kulturno-prosvetno politiko glavnih socialno-

demokratskih glasil na Hrvaškem v obdobju 1892—1907. Štirje referati so posvečeni narodnemu vprašanju. Branko Djukić je obdelal srbski socialistični tisk in odnose med balkanskimi narodi, Kliment Džambasovski odnos tega tiska do makedonskega narodnega vprašanja, Djordje Ignjatović pa do bolgarskega narodnoosvobodilnega gibanja 1871—1872. Cvetka Knapić-Krhen je analiziralo glasilo avstrijske socialne demokracije *Der Kampf* in jugoslovansko narodno vprašanje v letih 1907—1914. Dejan Aleksić je orisal delo Vasila Glavinova, ustanovitelja prvih delavskih organizacij v Makedoniji, Ivan Kovačević pa sodelovanje hrvaških tiskarjev z madžarskimi v letih 1869—1878.

Zelo zanimive prispevke na posvetovanju so imeli tuji udeleženci. Iz Sovjetske zveze so sodelovali V. G. Karasev z referatom o sodelovanju prvih srbskih socialistov v ruskem demokratičnem tisku v 60-tih letih 19. stoletja, J. A. Pisarev in S. I. Bočkareva s prispevkom o periodičnem tisku na Balkanu in demokratični Rusiji konec 19. stoletja in v začetku 20. stoletja ter D. F. Popliko, ki je obdelal delavsko vprašanje v publicistiki Vase Pelagića. M. Červendineva in P. Boev sta prikazala vlogo socialističnega tiska pri formiranju marksistične stranke v Bolgariji v letih 1885—1903. Romun Jon Jakoš je orisal stališča socialističnega tiska o osnovnih vprašanjih delavskega gibanja in razvoja Romunije na njeni poti socialnega napredka, vzhodna Nemka Brigitte Rieck pa razvoj *Neue Zeit* v letih 1883—1891.

Iz Slovenije so se posvetovanja udeležili Fran Vatovec, Franc Rozman in Jasna Fischer. Fran Vatovec je v svojem referatu Kako je cenzura zatirala pojav prvih socialističnih člankov na Slovenskem dal pregled slovenske delavske publicistike od konca 70-tih let pa do začetka prve svetovne vojne. Tematsko to obdobje upravičeno deli v dva dela, v čas predhodnikov socialistične časniške publicistike ter v čas pravih socialističnih časnikov. Začetke slovenskega socialističnega tiska obravnava zelo nekritično in često prav pesniško. Če pustimo ob strani problem Železnikarjevega aktivnega sodelovanja v pariški komuni ter avtorstvo letaka Na naše brate, pa ne moremo mimo Vatovčeve splošne oznake Železnikarja kot utemeljitelja slovenskega socialističnega gibanja. Železnikarjevo delovanje je treba gledati v luči delovanja ljubljanskih obrtniških demokratov, ki pa niso bili idejno enotni, saj se je spekter njihovega razmišljanja raztezal od okvirov tradicionalne krščanske miselnosti prek ljudskega demokratizma do novih socialnodemokratskih idej. Železnikar je s svojimi najožjimi somišljeniki res stal v tej skupini na levi, če smemo tako reči, pretirano pa ga je zaradi tega označiti za utemeljitelja slovenskega socialističnega gibanja. Tudi ni točno, da bi s svojim radikalnim marksističnim gibanjem (podčrtala J. F.) Železnikar širil med slovenskimi delavci v Ljubljani tajne letake. Ti so res začeli krožiti po Ljubljani v začetku 80-tih let, prihajali so predvsem z Dunaja in iz Gradca, vendar niso igrali pomembnejše vloge v radikalizaciji ljubljanskega delavskega izobraževalnega društva, bili so bolj odmev radikalizacije dela avstrijskega delavskega gibanja. Netočna je Vatovčeva trditev, da se začenja akcija za prvi slovenski socialnodemokratski časnik šele konec 80-tih let. Zahteva po slovenskem delavskem časniku se pojavlja v ljubljanskem delavskem izobraževalnem društvu že v začetku 70-tih let, še močneje pa po letu 1880 in je vprašanje tiska bilo na dnevnem redu skoraj vsakega društvenega zborovanja ter so njegovi člani obenem že pripravljali tudi konkretne akcije, da bi dobili slovenski delavski časnik. Franc Rozman je v svojem sestavku analiziral revijo Naši zapiski 1902—1914. Pri

tem se je omejil na analizo stališč zapiskarjev, ki so jih imeli do najpomembnejših vprašanj, s katerimi se je ukvarjala socialna demokracija v tistem obdobju, to je revizionizma, češkega separatizma in narodnega vprašanja. Jasna Fischer je skušala v svojem referatu prikazati mesto, ki ga je imel časnik Ljudski glas v slovenskem družbenem življenju ter orisati sodelovanje skupine ljubljanskih obrtniških demokratov, posebej Franceta Železnikarja in njihov vpliv nanj.

Zaradi poslovnika zborovanja, po katerem so morali referenti v desetih minutah razložiti glavne ugotovitve v svojih sestavkih, so mnogi izkoristili razpravo, da so še podrobneje govorili o svojih prispevkih in tako razprava v bistvu ni dosegla svojega namena, ker ni prišlo do plodnejše izmenjave mnenj.

V dneh posvetovanja je pripravil Zgodovinski muzej Srbije tudi razstavo o Radeniku.